

MIHAELA FRUNZĂ

DESPRE FILOSOFIE, COMPUTERE ȘI MOARTE ÎN VREMURI VECHI ȘI NOI

Mihaela Frunză

Babeș Bolyai University, Department of Philosophy, Faculty of History and
Philosophy, Cluj-Napoca, Romania

Email: mihafrunza@gmail.com

Rezumat: În acest text analizez volumul *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013* de Mihail Radu Solcan. Autorul acestuia este unul din primii profesori de etică aplicată din România de după 1990, care a predat la Facultatea de Filosofie a Universității din București. Cuprinzând o parte din notele și observațiile scrise în perioada 2007-2013, *Jurnalul* acoperă o arie imensă de preocupări și interese, de la scurte recenzii și notițe despre lecturile enciclopedice ale autorului, la meditații pe teme de filosofie politică (cu incursiuni extinse în zona libertarianismului și comunismului), frământări legate de rolul și locul filosofilor și al filosofiei în lume și în România, panseuri cotidiene pe marginea cumpărării de cărți din anticariate și a celor mai bune metode de a studia limbile lumii, notițe despre programe de calculator sau meditații despre moarte.

Cuvinte-cheie: filosofie, etică aplicată, tehnologie, moarte, interdisciplinaritate, Mihail Radu Solcan

ON PHILOSOPHY, COMPUTERS AND DEATH IN OLD AND NEW TIMES

Abstract: In this article I analyze the structure and topics of the volume *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013*, by Mihail Radu Solcan. The author of the volume is one of the first professors of applied ethics in Romania after 1990, who taught at the Faculty of Philosophy of the University of Bucharest. Including some of the notes and observations written in the period 2007-2013, the diary covers a huge area of topics, from brief reviews and notes on the author's encyclopedic readings, to meditations on topics of political philosophy (with extended incursions in the area of libertarianism and communism), concerns related to the role and place of philosophers and philo-

sophy in the world and in Romania, ruminations about buying antique books and the best methods to study the languages of the world, notes about computer programs and meditations on death.

Cuvinte-cheie: philosophy, applied ethics, technology, death, interdisciplinarity, Mihail Radu Solcan

*Call my aunt Marie, help her gather all my things
And bury me in all my favorite colors
My sisters and my brothers, still, I will not kiss you
'Cause the hardest part of this is leaving you*

My Chemical Romance, Cancer

Autorul volumului *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013*¹ (de aici înainte *Jurnal*) care face subiectul acestei recenzii este unul din primii profesori de etică aplicată din România de după 1990, care a predat la Facultatea de Filosofie a Universității din București. Volumul apărut postum la Editura Art încheie prematur seria unor cărți de autor aplicate și diverse, între care: *Arta răului cel mai mic* (1998), *Introducere în filosofia minții din perspectiva științei cognitive* (2000), *Freedom, Minds, and Institutions* (2003), *Eseul filosofic* (2004), *Filosofia științelor umane: o introducere* (2012). Cuprinzând o parte din notele și observațiile scrise în perioada 2007-2013, *Jurnalul* acoperă o arie imensă de preocupări și interese, de la scurte recenzii și notițe despre lecturile enciclopedice ale autorului, la meditații pe teme de filosofie politică (cu incursiuni extinse în zona libertarianismului și comunismului), frământări legate de rolul și locul filosofilor și al filosofiei în lume și în România, panseuri cotidiene pe marginea cumpărării de cărți din anticariate și a celor mai bune metode de a studia limbile lumii, notițe despre programe de calculator sau meditații despre moarte.

Notițele despre cursurile sale îl arată ca pe un profesor preocupat în mod constant de adaptarea temelor sale la actualitate și de relevanța cunoștințelor de la curs pentru studenți. Presupun că Mihail Radu Solcan era genul de profesor pe care orice student și-ar dori să îl aibă la cursuri. Scriitura din *Jurnal* îl prezintă drept o persoană care caută mereu argumente raționale, care se interoghează constant cu privire la ce anume înțeleg studenții dintr-un curs, care încearcă din răspuțeri să fie cât mai echitabil și echilibrat în relație cu aceștia. Un exemplu sugestiv este următorul: „2 octombrie 2008. Am început să țin cursul despre libertate. Sunt decis să-l fac nu ca pe un curs de trecere

în revistă a unei literaturi, ci ca pe un curs original. Este un curs pentru anul al treilea. Ce rost mai are să le povestești ce a zis cutare sau cutare filosof? Cum ar putea învăța să gândească independent de la un om care nu gândește el independent?”².

Probabil că trăsătura care va ieși în evidență pentru oricine citește *Jurnalul* este sinceritatea, o trăsătură care se armonizează în mod fericit cu vocația unui profesor de etică, dar pe care o găsim tot mai rar în prezent, în contextul disputelor pe marginea unor concepte de tipul post-adevăr și hiper-realitate³. Caracterul direct al scriiturii este remarcat și de Mihai Iovănel: „*Jurnalul* lui Solcan n-are nimic din modelul aproape mistic de filozofie practicat de Noica, în care un maestru din creierul munților transmite învățături sacre unor învățăcei aleși. Solcan vede filozofia ca pe o formă de „hacking” sau de bricolaj: practicantul ei testează, strică sau repară idei într-un limbaj care este cel al comunicării cotidiene”⁴.

Autorul scrie cu aceeași onestitate și sinceritate despre orice, despre programul zilnic și frământările pe marginea cursurilor, despre cărțile pe care le achiziționează de la diverșii anticari bucureșteni, despre discuțiile cu colegii de la filosofie dar și despre fanteziile sale erotice, în același stil măsurat, detașat, ușor impersonal, care e dispus să meargă cu analiza până la ultimele consecințe, inclusiv cele incomode, non-măgulitoare pentru autor sau pentru cei din jur. Un exemplu: la finalizarea unui articol, autorul notează: „Am reușit să termin textul despre comunism. Nu-mi place cum arată. N-aș fi nefericit dacă nu se publică. Am câștigat însă mult scriindu-l, încercând să mă detașez de patima pe care am simțit-o la activiștii comuniști și apoi la adversarii lor anticomuniști”⁵.

La unul dintre evenimentele de lansare a volumului organizat în București, cel de la Petite Bouffe Cotroceni⁶, editorii volumului au menționat faptul că paginile incluse în această ediție reprezintă o selecție din cele peste 1000 de pagini, cât însumează totalul jurnalului. Selecția prezentă a încercat să evite pe cât posibil „picanteriile” sau includerea a prea multe paragrafe în care să fie menționate persoane în activitate, tocmai din acest motiv.

Una dintre temele dificile pe care le abordează *Jurnalul* este relația cu moartea; aceasta în contextul în care Mihail Radu Solcan a

fost diagnosticat cu o boală incurabilă care i-a provocat în cele din urmă sfârșitul. Ultima parte a *Jurnalului* urmărește pas cu pas parcursul marcat de boală și suferință, înregistrând variatele schimbări de dispoziție, pe măsură ce momentul inevitabil se apropie tot mai rapid.

Termenul cheie în această secțiune este cel de *sens*, un termen utilizat în genere mai ales în varianta existențialistă, în care lipsa de sens a evenimentelor dă naștere posibilității de percepere a absurdului. Și pentru autorul *Jurnalului* sensul este ceva ce trebuie căutat și impus dincolo de direcția pe care o imprimă sentimentele prea omeneste: „Gândul că voi muri curând mă cutremură. Plâng de unul singur. Apoi îmi revin. Trebuie să-mi închei în mod demn socotelile cu lumea în care am trăit. Disperarea n-are noimă... Trebuie să-i dau fiecărei zile un sens”⁷.

În paginile următoare, autorul își regăsește detașarea, într-o manieră care amintește de filosofii stoici: „Exact acum un an, subrezirea sănătății mă făcuse depresiv. Acum sunt sigur că voi muri în curând, dar perspectiva aceasta, aparent cea mai sumbră, m-a făcut să trăiesc cu mare plăcere fiecare clipă de viață”⁸.

Tema morții reprezintă cu siguranță tema predilectă de reflecție filosofică, de la Socrate încoace cel puțin, a cărei magnitudine e comparabilă doar cu reflecția referitoare la absolut. De altfel, într-o abordare similară, Françoise Dastur invocă, pentru a putea conceptualiza în mod corespunzător ideea morții, un argument „thanatologic” simetric și comparabil doar cu argumentul ontologic al existenței divinității: „În același mod în care putem recunoaște un „argument ontologic” în ideea unei ființe atât de perfecte încât nu poate exista doar în intelect, ci trebuie cu necesitate să existe și în realitate, ceea ce implică faptul că nu îi putem gândi non-existența fără a cădea în absurd, la fel putem accepta ideea unui „argument thanatologic” care face din cunoașterea morții o cunoaștere absolut sigură, incomparabilă cu alte tipuri de cunoaștere, pentru că ne deschide înspre nemăsurarea a ceea ce nu e posibil în experiență”⁹.

Elementul care funcționează ca un liant între cele două instanțe, cea divină și cea thanatologică, este reprezentat de ipostaza creatoare. Schimbând perspectiva asupra vieții de la cea de simplu *voyeur* și

asumând o ipostază creatoare, filosoful poate accepta inevitabilul cu seninătate și cu luciditate: „Mai am de trăit câteva luni? Câțiva ani? Câteva decenii? Care-i diferența? Dacă privești viața ca un spectator, deosebirea dintre aceste intervale de timp este mare. Dacă vrei să crezi, atunci nu este mare deosebire. Totul este să faci ceva cu acel timp.”¹⁰

Jurnalul mai oferă o probă de luciditate și prin modul în care autorul se raportează la situația oscilantă a filosofiei în lumea occidentală și în spațiul cultural românesc. S-a spus de către cei care au recenzat lucrarea că ea ar reprezenta un reper pentru comunitatea filosofiei analitice din România: „De pildă ca alternativă „analitică” la modelul „continental” al *Jurnalului* de la Păltiniș”¹¹. Cu siguranță, autorul este un nume semnificativ pentru curentul analitic din filosofia autohtonă – dar nu e mai puțin adevărat că, în diverse pasaje din *Jurnal* sunt cuprinse observații mult mai nuanțate despre relația dintre filosofia analitică și cea continentală.

Astfel, reflectând la situația filosofiei contemporane – nu doar în România, ci pe întregul mapamond – Solcan surprinde cu acuratețe un paradox: „În întreaga lume, idealul de profesionalizare a filosofiei, introdus de către filosofia analitică, a dus la o criză în sălile de curs. Filosofia a devenit o disciplină evaluată după criteriile din științe, dar și-a pierdut auditoriul”¹².

În cuprinsul aceleiași însemnări, Solcan își exprimă admirația pentru ceea ce pe meleaguri clujene s-ar numi „filosofia ca gen literar”¹³, respectiv pentru filosofia care reușește să iasă din carapacea scrisului rece și impersonal reușind să emoționeze, să miște, să impresioneze audiența într-o manieră elegantă și persuasivă. Astfel, deși deplânge caracterul „literaturocentric” al culturii noastre și se delimitează clar de temele filosofice discutate de un Nae Ionescu, autorul admiră stilul convingător al acestuia, cu care reușea să umple amfiteatre și să își cucerească discipolii: „Oricât l-am demitiza pe Nae Ionescu și oricât de nesuferită ne-ar fi filosofia sa, calea este cea pe care mergea el. Sentimentul că filosofia se naște chiar pe loc, în momentul prelegerii”¹⁴.

Ca un reprezentant demn al filosofiei aplicate, aflată perpetuu la graniță și în dialog cu alte discipline și ca intelectual erudit dintr-o

lume dispărută, autorul consideră că vocația primară a filosofiei este de a servi ca liant, ca intermediar într-o lume în care supra-specializarea duce adesea la discursuri ininteligibile pentru cei din afara unei sfere restrânse: „prin natura preocupărilor noastre intelectuale, suntem deschiși către lume. Suntem periferici, dar rostul nostru major este acela de mijlocitori... Suntem intermediarii, utili, dar priviți cu adâncă suspiciune”¹⁵.

Am lăsat la final una din temele care scot în evidență atât curiozitatea fascinantă a lui Mihail Radu Solcan, cât și caracterul atipic al erudiției sale: relația sa strânsă cu tehnologia, respectiv cunoașterea enciclopedică a aspectelor legate de programare, întreținerea calculatoarelor și implicarea în dezbateri despre pirateria pe Internet.

Un exemplu este oferit de însemnarea din 3 ianuarie 2008, în care autorul afirmă cu nonșalanță: „Seara am scris o notă despre DjVu. Scriu despre computer. N-am chef să revin la cursurile și articolele de filosofie”¹⁶. Trei ani mai târziu, pe 19 ianuarie 2011, găsim o însemnare în care Mihail Radu Solcan povestește cum a construit un dicționar electronic englez-român, pornind de la un fișier de pe Internet al unui dicționar român-englez încărcat și prelucrat de alți utilizatori, cel mai probabil aflat sub incidența *copyright*-ului. Dilema etică este articulată foarte convingător de autor: „Dacă am cumpărat cartofi și alte ingrediente, de ce ar fi imoral să vând contra bani o salată de cartofi?... Producătorului de dicționare îi face impresia că el face ceva mult diferit de ceea ce face cultivatorul de cartofi”¹⁷.

Fără a epuiza subiectul, se poate afirma că viziunea autorului despre relația cu tehnologia este a unui *insider*, a unui cunoscător critic și reflexiv care este gata să rezoneze la o afirmație de genul „Spiritualitatea poate fi valoroasă, însă adesea știința și tehnologia sunt mult mai utile”¹⁸.

Jurnalul lui Mihail Radu Solcan oferă cititorilor o lectură provocatoare și curajoasă, care desfide orice stereotip despre inactualitatea filosofiei. Din paginile sale, aflăm că filosofii pot fi interdisciplinari, erudiți, ambițioși și totodată măsuțați și reținuți, că profesorii de etică își pun întrebări și dileme și în afara sălilor de curs și că filosofia poate oferi o perspectivă lucidă și salvatoare în orice moment al existenței.

Note

¹ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013* (București: Ed. Art, 2019).

² Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 81.

³ Iulia Grad, Mihaela Frunză, „Advertising, simulacra and hiper-reality”, în Ioana Iancu, Delia Cristina Balaban, Ioan Hosu (eds.), *Communication : strategic perspectives : PR Trend International Conference, February the 26th–the 27th 2018, Cluj-Napoca, Romania* (Cluj-Napoca: Ed. Accent, 2019): 247-256.

⁴ Mihai Iovănel, „Dragă Jurnalule”. 9 jurnale românești”, *Scena9*, 21 ianuarie 2020 <https://www.scena9.ro/article/jurnale-romanesti?fbclid=IwAR1nKYGVRI8BhUDMYseAzcHy5E5SerPHO3jgV1SloSIH8kb-4cRNRuhYeeo> accesat în 30.01.2020.

⁵ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 170.

⁶ *** „LIVE Cafeneaua filozofică cu tema „Mihail Radu Solcan: Jurnalul unui spirit liber”. Un dialog cu Mircea Flonta și Constantin Vică, Moderator: Grigore Vida, 24 ianuarie 2019, <https://www.facebook.com/lapetitebouffecotroceni/videos/837854466652229/?eid=ARBMkWdzRKGgUEAzK-a6xkV6hTMp5s5m2LwAfQ6HO7zPIH3ZYvLsijO-wn9crFIEYTJdVcEVvIAaOXU2> accesat în data de 24 ianuarie 2020.

⁷ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 243.

⁸ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 253-254.

⁹ Françoise Dastur, *La mort. Essais sur la finitude* (Paris: Hatier, 1994), 5.

¹⁰ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 244.

¹¹ Mihai Iovănel, „Dragă Jurnalule”. 9 jurnale românești”,.

¹² Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 96.

¹³ Aurel Codoban, *Filosofia ca gen literar* (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2005).

¹⁴ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 96.

¹⁵ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 88.

¹⁶ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 60.

¹⁷ Mihail Radu Solcan, *Vremuri noi, vremuri vechi*, 189.

¹⁸ Juraj Odorcak, "Scientific Immortalism and the Problematic Future of Technocentric Immortality", *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 19, issue 55, Spring 2020, 54.

Bibliografie

***. 2019. „LIVE Cafeneaua filozofică cu tema „Mihail Radu Solcan: Jurnalul unui spirit liber”. Un dialog cu Mircea Flonta și Constantin Vică, Moderator: Grigore Vida, 24 ianuarie, <https://www.facebook.com/lapetitebouffecotroceni/videos/837854466652229/?eid=ARBMkWdzRKGgUEAzK-a6xkV6hTMp5s5m2LwAfQ6HO7zPIH3ZYvLsijO-wn9crFIEYTJdVcEVvIAaOXU2> accesat în data de 24 ianuarie 2020.

Codoban, Aurel. 2005. *Filosofia ca gen literar*. Cluj-Napoca: Idea Design & Print.

Dastur, Françoise. 1994. *La mort. Essais sur la finitude*. Paris: Hatier.

Flonta, Mircea, Constantin Vică. 2019. „Mihail Radu Solcan. Schița unui portret” în Mihail Radu Solcan. 2019. *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013*. București: Ed. Art, 5-32.

Grad, Iulia, Mihaela Frunză. 2019. „Advertising, simulacra and hiper-reality”. În Ioana Iancu, Delia Cristina Balaban, Ioan Hosu (eds.). *Communication: strategic perspectives: PR Trend International Conference, February the 26th–the 27th 2018, Cluj-Napoca, Romania*. Cluj-Napoca: Ed. Accent: 247-256.

Iovănel, Mihai. 2020. „Dragă Jurnalule”. 9 jurnale românești”. *Scena9*, 21 ianuarie.

<https://www.scena9.ro/article/jurnale-romanesti?fbclid=IwAR1nKYGVRI8BhUDMYseAzChy5E5SerPH03jgV1SloSII8kb-4cRNRuhYeeo>

My Chemical Romance, „Cancer”, autori Bob Bryar, Frank Iero, Ray Toro, Mikey Way & Gerard Way, album *The Black Parade*, Oct. 23, 2006.

Odorcak, Juraj. 2020. "Scientific Immortalism and the Problematic Future of Technocentric Immortality". *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 19 (55): 53-68.

Solcan, Mihail Radu. 2019. *Vremuri noi, vremuri vechi. Jurnal 2007-2013*. București: Ed. Art.